

ЕКОЦИД ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

ECOCIDE AS A CRIME AGAINST THE ENVIRONMENT

Глушко А.Д., студентка III курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Зазека А.Б., студент III курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Сиротенко Я.В., студентка III курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню поняття «екоцид», запровадження якого пов'язано зі створенням світового механізму забезпечення екологічної безпеки. Вперше його було вжито в 1972 р. на Конференції ООН з проблем середовища, оточуючого людину, приблизно в той самий час йому було надано легальне визначення та на певний час визнано міжнародним злочином.

Крім того, в статті вказано на актуальність проблеми екологічної безпеки на сучасному розвитку людської цивілізації. У цьому плані екоцидів, як злочину проти навколишнього природного середовища, належить центральне місце, яке обумовлює важливість його правового регулювання як у міжнародно-правовому, так і в національному просторі. Правники-екологи ведуть активні дискусії і спроби щодо включення екоциду до одного переліку злочинів проти людства поряд з воєнними злочинами, геноцидом і злочинами проти людяності, що, у свою чергу, криміналізувало б екоцид на міжнародному рівні, а, отже, запустило б механізм міжнародно-правової відповідальності.

Як наслідок, у статті ґрунтовно розглянуто правову регламентацію екоциду в міжнародному праві та національному законодавстві України, окреслено особливості юридичної відповідальності за даний злочин, проаналізовано відповідні статті кримінального кодексу України, надано визначення поняттю «екоцид», досліджено його походження.

В рамках міжнародного регулювання розглянуто намагання ввести екоцид до переліку міжнародно-караних діянь, а також згадано про статут Міжнародного кримінального суду, який на разі хоч і опосередковано. Але все ж таки регулює встановлює відповідальність за даний злочин.

Окремим аспектом були виділені історичні приклади екоциду, передусім, у Древній Греції, під час Першої та Другої світових війн, В'єтнамської війни, Югославського конфлікту, а також у ряді інших збройних конфліктів.

Ключові слова: правова охорона навколишнього природного середовища, екоцид, екологічна безпека, міжнародно-правова відповідальність.

The article is devoted to the study of the concept of "ecocide", the introduction of which is associated with the creation of a global mechanism for environmental safety. It was first used in 1972 at the United Nations Conference on the Environment, and at about the same time it was legally defined and for a time recognized as an international crime.

In addition, the article points to the urgency of environmental security in the modern development of human civilization. Environmental lawyers are actively discussing and trying to include ecocide in the list of crimes against humanity along with war crimes, genocide and crimes against humanity, which in turn would criminalize ecocide at the international level and thus trigger an international mechanism. legal responsibility, and this is quite justified, because as a result of life, production processes, wars, human civilization destroys the ecological security of the planet, intensively pollutes and degrades the quality of the environment, thereby causing irreversible damage and bringing us closer to ecological catastrophe.

As a result, the article thoroughly considers the legal regulation of ecocide in international law and national legislation of Ukraine, outlines the features of legal liability for this crime, analyzes the relevant articles of the Criminal Code of Ukraine, and provides a definition of "ecocide", investigates its origin.

In the framework of international regulation, attempts to include ecocide in the list of internationally punishable acts were considered, as well as the statute of the International Criminal Court was mentioned, which is still indirect. But still regulates establishes responsibility for this crime.

A special aspect was the historical examples of ecocide, especially in ancient Greece, during the First and Second World Wars, the Vietnam War, the Yugoslav conflict, as well as in a number of other armed conflicts.

Key words: legal protection of the natural environment, ecocide, ecological safety, international legal responsibility.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою для світової цивілізації є створення механізму забезпечення екологічної безпеки. З кожним роком люди здійснюють усе більший вплив на навколишнє природне середовище, який досить часто виявляється згубним для природи. Як результат, ми маємо стрімке наближення екологічної катастрофи, яка впливає не тільки на те, що нас оточує, а й на наше здоров'я в цілому.

У цьому плані екоцидів, як злочину проти довкілля, належить центральне місце, що обумовлює важливість його правового регулювання як у міжнародно-правовому, так і в національному просторі. Правники-екологи ведуть активні дискусії і спроби щодо включення екоциду до одного переліку злочинів проти людства поряд з воєнними злочинами, геноцидом і злочинами проти людяності, що, у свою чергу, криміналізувало б екоцид на міжнародному рівні, а, отже, запустило б механізм міжнародно-правової відповідальності.

Актуальність останніх досліджень. Останнім часом дослідженню екоциду у своїх працях приділяють суттєву

увагу як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких можна виокремити роботи С. М. Мохончука, Ю. О. Решетова, Ф. І. Кожевнікова, Д. Кротта, Ч. Хайда та багатьох інших. Крім того, цьому питанню присвячено значну кількість наукових конференцій, доповідей міжнародних організацій тощо.

Мета. У рамках даного дослідження ми маємо на меті дати визначення поняттю «екоцид», його історичний генезис, сучасне правове регулювання екоциду, приклади застосування та його необоротні наслідки для довкілля.

Виклад основного матеріалу. Наявність міжнародних угод з охорони навколишнього природного середовища є надзвичайно важливим елементом та одним із найдієвіших механізмів у питаннях співпраці держав і міжнародних організацій щодо недопущення нанесення шкоди природі та здоров'ю людини. А тому цілком обґрунтованим є існування такого різноманіття міжнародних договорів у сфері охорони довкілля. Це передусім: Всесвітня Хартія природи 1982 р., Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р., Конвенція про

доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, 1998 р.), Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р., а також ряд інших досить знакових для цього питання документів. Не менш важливою є діяльність різних міжнародних міжурядових і неурядових організацій, які займаються питаннями охорони довкілля: ООН, МАГАТЕ, ЮНЕСКО, ІМО, ФАО та ін. Усі вони приділяють питанню екоциду досить багато уваги.

Увага до питань екологічних забруднень є досить виправданою, адже внаслідок життєдіяльності, виробничих процесів, війн людська цивілізація руйнує екологічну безпеку планети, інтенсивно забруднює та погіршує якість навколишнього природного середовища, завдаючи тим самим незворотної шкоди та наближаючи нас до екологічної катастрофи.

Такі дії в міжнародному праві визначаються як «екоцид», що в свою чергу є частково криміналізованим діянням, як у рамках міжнародного кримінального права, так і в національному праві багатьох країн світу.

Сам термін «екоцид» походить з грецької та латинської мов, так, «oikos» означає будинок, а «caedo» – знести або вбити. Наразі його значення полягає у руйнуванні значних територій природного середовища внаслідок людської діяльності у мирний чи воєнний час [1].

У доктрині міжнародного права існує багато різних думок на рахунок визначення злочину екоциду. Так, науковець В. М. Шумілов вважає, що екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також вчинення інших дій, здатних викликати екологічну катастрофу [2]. Вчений М. Д. Давитадзе стверджує, що екоцид – це один із найтяжчих злочинів проти людства. Цей злочин, на думку останнього, зазіхає на безпеку людства, пошкоджуючи природне середовище, яке є біологічною основою для існування людини та інших живих організмів, підриваючи тим самим екологічну безпеку [3].

Крім того, у міжнародно-правовому просторі існує підхід, за якого під екоцидом розуміється також використання метеорологічних, геофізичних та інших засобів для зміни складу, динаміки чи структури Землі, включаючи всі її оболонки та космічний простір, що в свою чергу потягне масове знищення живого світу, отруєння атмосферного повітря, води та інші тяжкі наслідки [4].

Свого поширення термін «екоцид» набув у 1970-х рр. після Конференції ООН з проблем середовища, оточуючого людину, 1972 р., у зв'язку з розглядом на останній питань щодо руйнування навколишнього природного середовища внаслідок бомбардувань, застосування гербицидів, масштабних будівництв у природних зонах. Саме там уперше і був застосований цей термін. Крім того, важливим був факт застосування США хімічної зброї під час війни у Північному В'єтнамі, унаслідок чого було знищено значну частину лісів.

Якщо говорити про юридичне закріплення цього діяння, то тут необхідно зазначити, що офіційно на міжнародно-правовому рівні вперше його було закріплено у 1991 р. у ст. 26 Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, де наголошувалось, що «людина, яка умисно заподіє або наказує заподіяти шкоди навколишньому середовищу, в разі визнання її винною повинна бути покарана». Таке формулювання хоч і непрямо, але все ж таки вказувало на екоцид. Однак, уже в 1995 р. після багатьох юридичних дискусій цю статтю було виключено, що в свою чергу унеможливило притягнення окремих суб'єктів до міжнародно-правової відповідальності саме за статтею екоциду.

Наступною спробою стала міжнародна криміналізація цього злочину в Римському статуті міжнародного кримінального суду в 2002 р., проте в ньому він закріплюється

не окремим складом, а в контексті військових злочинів і збройних конфліктів, або ж злочинів проти людяності, що передбачає руйнування природного середовища шляхом вчинення масових атак проти населення того чи іншого регіону [5].

Наразі немає прямого закріплення екоциду на рівні міжнародно-правових документів, хоча дискусії з цього питання досить активно ведуться світовими правниками. Свого практичного втілення воно отримало 22 червня 2021 р., коли групою фахівців з міжнародного права за підтримки фонду «Stop Ecocide Foundation» було презентовано концепцію щодо визначення поняття. Робота була розпочата в листопаді 2020 р. з нагоди 75-ї річниці відкриття Нюрнберзького процесу щодо військових злочинів нацистських лідерів у 1945 р. за підтримки шведських парламентарів. Координацією роботи займався Філіп Сендрс з Університетського коледжу Лондона та Флоренс Мумба, що обіймала посаду судді Міжнародного кримінального суду. «Stop Ecocide Foundation» сподівається, що їхню роботу візьмуть до уваги уряди країн та Міжнародний кримінальний суд з тим, щоб розслідувати злочини, скоєні проти довкілля.

Нині ст. 5 Римського статуту міжнародного кримінального суду проголошує, що останній може розглядати «питання, пов'язані з чотирма категоріями злочинів: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності й злочин агресії» [6], за що піддається масовій критиці. На це сам Філіп Сендрс заявив, що «настав час використати силу міжнародного кримінального права для захисту нашого глобального середовища – 75 років тому про «злочини проти людства» та «геноцид» уперше говорили в залі Нюрнберга, і я сподіваюся, що ця група зможе спиратись на досвід того дня, щоб сформулювати визначення, яке є практичним, ефективним та стійким, і яке може залучити підтримку, щоб дозволити внести зміни до Статуту МКС» [7].

Зокрема, пропонується внести зміни до преамбули Римського статуту міжнародного кримінального суду, зазначивши, що навколишньому природному середовищу щодня загрожує серйозне руйнування та погіршення його стану, що, як наслідок, створює загрозу для людства та світу в цілому, а також доповнити ст. 5 «Злочини, що підпадають під юрисдикцію суду» п. «е» «Злочин екоциду» та додати до міжнародно-правового акта ст. 8, що закріплює його склад.

Відповідно до запропонованої ст. 8 «екоцид» визначається як «незаконні або необґрунтовані дії, вчинені з усвідомленням, що існує суттєва ймовірність спричинення такими діями серйозної та масштабної або довготривалої шкоди навколишньому середовищу» [8].

Для визначення наведених термінів колегія фахівців наводить тлумачення кожного, зокрема:

«Необґрунтована» означає необережне нехтування збитками, які були б явно надмірними щодо очікуваних соціальних та економічних вигод;

«Серйозна» означає шкоду, яка передбачає серйозні несприятливі зміни, порушення або шкоду будь-якому елементу навколишнього середовища, включаючи серйозний вплив на життя людей або природні, культурні чи економічні ресурси;

«Масштабна» означає шкоду, яка поширюється за межі обмеженої географічної території, перетинає державні кордони, впливає на цілі екосистеми чи певні види, велику кількість людей;

«Довготривала» означає шкоду, яка є незворотною або не може бути відшкодована шляхом природного відновлення протягом розумного часу;

«Навколишнє середовище» означає Землю, її біосферу, кріосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, а також космічний простір [8].

Доречно додати, що сам Міжнародний кримінальний суд у своєму консультативному висновку про

законність загрози або застосування ядерної зброї від 8 липня 1996 р. визнав, що «навколишнє середовище перебуває під щоденною загрозою» [9] і підтвердив, що «воно не є абстракцією, а являє собою життєвий простір, якість життя та саме здоров'я людей, у тому числі ненароджених поколінь» [9], а також підтвердив, що «загальне зобов'язання держав» [9] забезпечити його охорону входить до складу міжнародного права.

Хоча термін екоцид виник лише у ХХ ст., історії відомі випадки екоциду набагато раніше. Наприклад, у Стародавньому Римі під час воїн, дуже часто існував факт отруєння води германськими воїнами задля загибелі ворожої армії.

Аналізуючи це, необхідно зазначити, що екоцид як був, так і є одним із головних наслідків воїн. Саме під час Першої світової війни німецькі війська вперше біля міста Іпр у Бельгії застосували хімічну зброю масового ураження, в якій містились речовини іприт та хлор, що є небезпечними для довкілля. Під час Другої світової війни також відомі випадки екоциду. Одним з них став вивіз чорнозему з території України на територію Німеччини, що в подальшому вплинуло на родючість ґрунтів в Україні [10].

Хоча історія знає багато випадків екоциду, але вперше про міжнародно-правову відповідальність зайшла мова лише під час В'єтнамської війни. Причиною цього став масштаб екологічних злочинів, вчинених США в цій війні. Армією США були проведені масштабні хімічні атаки з метою ураження навколишнього середовища В'єтнаму, які потім назвали «тактика випаленої землі». Під час цих атак над джунглями Камбоджі та В'єтнаму, за неофіційними даними, було використано 96 тис т гербіцидів, серед яких 57 тис т містять речовину діоксин; офіційні дані наразі є під грифом «секретно» [11]. Використання такої кількості зброї призвело до висновку, що США здійснює випробування нового виду зброї масового ураження, а саме – зброї екоциду. Наслідком такого впливу для природи стало перетворення частини тропіків на савану та втрата родючості земель. Також не менш катастрофічними є наслідки для місцевого населення. У більшості жителів виникли гормональні розлади, були порушені процеси гормонів щитовидної та підшлункової залози, процеси полового розвитку та розвитку плода, підвищився процент народження мертвих дітей та дітей з вродженими хворобами.

Незважаючи на те, що весь світ побачив такі наслідки, військовий екоцид продовжує існувати. Так, під час війни в Перській затоці було навмисно підірвано 1200 нафтових родовищ, баз і танкерів, що призвело до великої кількості викидів в ґрунти та Світовий океан. Також дуже поширеним є застосування у військових конфліктах фосфорних бомб. Факти їх використання були зафіксовані з боку американської армії під час бомбардування міст Іраку, на території військового конфлікту між Вірменією та Азербайджаном у Нагірному Карабасі та армією Російської Федерації на території України. До того ж, важливим аспектом є пошкодження промислових підприємств, які можуть загрожувати довкіллю та стати причиною екологічної катастрофи. Прикладами є військовий конфлікт в Югославії, під час якого було пошкоджено багато об'єктів хімічної, нафтової та фармацевтичної промисловості, а також захоплення Чорнобильської атомної електростанції російськими військами. На нашу думку, було б доречно притягувати до міжнародно-правової відповідальності за створення різної зброї, яка може стати в майбутньому причиною екоциду, такої як: фосфорні бомби, ракети із збідненим ураном або ядерна зброя.

Хоча війна і йде пліч-о-пліч з екоцидом, історії відомі випадки здійснення екоциду, не пов'язаного з війною. Здійснення екоциду може бути пов'язано з господарською метою якогось суб'єкта або ж держави. Одним із яскравих прикладів є лісові пожежі. Так, у лісах Амазонії були спеціально підпалені місцевим населенням ліси з метою ство-

рення сільськогосподарських угідь і промислових комплексів на території цих лісів. З такою ж метою і в такий спосіб були підпалені ліси Сибіру.

Від екоциду страждає не тільки флора, а й фауна. У кінці ХІХ ст. в Америці було розпочато винищення бізонів, а в 2002 р. на Камчатці було виявлено рибоводне підприємство, на якому масово отруювали дитинча лосося.

Прикладів екоциду є дуже багато, і саме тому нам потрібно їх детально досліджувати, щоб зрозуміти наслідки та не допустити це в майбутньому. А для того, щоб застерегти нові випадки екоциду, слід удосконалити законодавство та слідкувати за його виконанням.

Дослідивши правове регулювання на міжнародно-правовому рівні, можна стверджувати, що термін «екоцид» досі не набув вживаності, а тим паче не знайшов свого правового закріплення. Однак є низка країн, серед яких Україна, які визнали екоцид кримінально каранним діянням та встановили юридичну відповідальність за його вчинення.

Питання охорони довкілля є одним з елементів національної безпеки, адже будь-які її локальні порушення з часом можуть завдати необоротних наслідків та масштабних руйнувань цілій країні, навіть вийти за її межі. Відповідно у національному законодавстві України, а саме ст. 441 розд. ХХ Кримінального кодексу, що передбачає кримінальні правопорушення проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку, імплементовано злочин «екоциду» та визначено характеристику кожного елементу складу вказаного протиправного діяння.

Під поняттям «екоцид» слід розуміти «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [12]. Вважаємо за доцільне охарактеризувати кожен з елементів його складу.

Так, під об'єктом екоциду слід розуміти «безпеку природи як середовища проживання людини» [13]. Для розуміння доречно надати пояснення щодо визначення «екологічної безпеки» – «такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини» [14].

Предметом виступають рослинний світ, тваринний світ, атмосфера, водні ресурси, а також можуть виступати земля, надра, інші компоненти екосистеми і космічний простір.

Диспозиція статті висвітлює об'єктивну сторону в таких формах, як: масове знищення рослинного або тваринного світу; отруєння атмосфери або водних ресурсів; вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. «Під масовим знищенням рослинного або тваринного світу мається на увазі повне або часткове їх винищення на певній території Землі, а отруєння атмосфери чи водних ресурсів передбачає розповсюдження в повітрі, річках, озерах, морях, океанах та інших водоймищах доволі високої кількості отруйних речовин біологічного, радіоактивного або хімічного походження, які можуть спровокувати у людей тяжкі форми захворювань та навіть смерть. Не обходить цей вид дії і представників флори та фауни, оскільки це призводить до їх вимирання та загибелі» [15]. Екологічна катастрофа полягає у досить швидкому заподіянні шкоди природному середовищу та людству в межах певного регіону Землі або всієї планети. Для її визначення в кожному випадку доречно посилатися на такі критерії, як: «велика площа території, на якій відбулися несприятливі зміни в навколишньому середовищі; суттєве обмеження або виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території; тривалість несприятливих змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність; істотні негативні зміни в екологічній системі» [16].

Необхідно зазначити, що чинне законодавство не надає вичерпний перелік діянь, які можна віднести до екоциду. Така позиція законодавця є правильною, адже ми живемо в бурхливих умовах постійного розвитку, що має як відкриті нові можливості для вирішення екологічних проблем людства, так і може створити нові виклики у вигляді ще не досліджених або мало досліджених проблем забруднення навколишнього природного середовища, таких як використання геномодифікованих організмів, пестицидів та добрив нового покоління, вплив різного роду випромінювань на живі організми та довкілля, освоєння нанотехнологій у біотехнологіях, енергетиці, медицині тощо.

За складом, беручи до уваги перші дві форми об'єктивної сторони, злочин сформульований як матеріальний, тому є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення екологічної катастрофи, конкретними різновидами якої є масове знищення рослинного або тваринного світу і отруєння атмосфери або водних ресурсів. Склад злочину у третій формі сформульований як формальний: злочин є закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, якими створюється загроза спричинення екологічної катастрофи.

Суб'єктивна сторона виражається у психічному ставленні винного до діяння та його наслідків у формі прямого умислу, яка дає можливість відмежувати від кримінальних правопорушень проти довкілля.

Суб'єкт екоциду загальний, відповідно до ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років» [12].

Санкція статті передбачає позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, що визначає даний злочин як особливо тяжкий.

Однак, виявляється, що закріплення даного кримінального правопорушення в законодавстві замало. Так свідчить судова практика, адже на даний момент в Україні не існує жодного рішення за ст. 441 Кримінального кодексу «Екоцид». На підтвердження цього, можна навести такі статистичні дані: станом на 15 вересня 2021 р. правоохоронні органи відкрили 19 кримінальних проваджень за відповідною статтею, серед яких 4 вже закрито, а за іншими триває досудове розслідування. Крім того, Офіс генерального прокурора України розпочав кримінальне провадження за статтею «екоцид» через дії Росії на Рівненській нафтобазі, Чорнобильській, Запорізькій атомних електростанціях, адже такі дії становлять загрозу ядерній безпеці.

Одним з головних проблемних питань реалізації поняття «екоцид» виступає недоліки в його законодавчому регулюванні. Довести винність вкрай складно, адже закріпивши форми об'єктивної сторони, законодавцем не було

надано їх тлумачення. Зокрема, в Кримінальному кодексі України чи іншому нормативно-правовому акті екологічного законодавства не надано визначення понять «масове знищення», «отруєння» чи «екологічна катастрофа», як наслідок виникають питання щодо кваліфікації того чи іншого діяння за згаданою статтею. Крім того, виникає проблема довести спрямування умислу винної особи, адже «екоцид» відрізняється тим, що з суб'єктивної сторони він є злочином, у якому психічне ставлення до діяння і його наслідків характеризується виною у формі прямого умислу, тоді як на практиці, наявні зовсім примітивні наміри – економія на оснащенні підприємств відповідно до екологічних стандартів або, навпаки, збагачення незаконною вирубкою лісу тощо.

Для вирішення вказаних проблем потрібно внести зміни до законодавства, звернути увагу на проблемні питання, надати поширене тлумачення термінам, що зазначені в диспозиції статті, яка закріплює кримінальне правопорушення «екоциду». Крім того, наказом Офісу Генерального прокурора від 2 серпня 2021 р. було створено Спеціалізовану екологічну прокуратуру, яка є самостійним структурним підрозділом та здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища [17]. Щодо цього Генеральний прокурор Ірина Венедіктова зазначила, що координація з питань екології проводиться, на жаль, вперше за 30 років. «І попри те, що питання захисту довкілля на сьогодні регулюють більше чотирьох десятків законів, система відповідальності за екологічні правопорушення і забезпечення дотримання екологічних прав людини й надалі залишається досить слабкою. Тому цей рік має стати роком захисту екології і ефективної взаємодії правоохоронних органів» [18].

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що поняття екоцид виникло задовго до його практичного застосування. Проте, активно вживати термін «екоцид» і розглядати його як злочин, було розпочато лише в 1970-х рр. Це стало поштовхом до імplementації цього злочину до законодавства різних країн і встановлення за нього юридичної відповідальності. Наступним кроком було створення в 2021 р. командою юристів законопроект про визнання екоциду п'ятим міжнародним злочином. Прийняття ООН цього законопроект і визнання екоциду міжнародним злочином буде наступним важливим кроком для розвитку цього питання і всієї міжнародної спільноти, який в майбутньому буде покликаний для застереження та механізму протидії екоциду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Webster's new world dictionary of the American Language. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 14.05.2022)
2. Шумилов В. М., Говердовская Т. В. Международное право : рабочая программа. Астрахань : АГУ, 2018. 42 с.
3. Давитадзе М. Д. Экоцид как преступление против безопасности человечества. *Вестник Московского университета МВД России*. Москва, 2016. № 7. С. 85–89.
4. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/438.php> (дата звернення: 14.05.2022).
5. Jack Marley. Ecocide: why establishing a new international crime would be a step towards interspecies justice. URL: <https://theconversation.com/ecocide-why-establishing-a-new-international-crime-would-be-a-step-towards-interspecies-justice-162059> (дата звернення: 14.05.2022);
6. Римський статут міжнародного кримінального суду 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
7. Британські юристи почали роботу над юридичним визначенням поняття «екоцид». *Юридична газета online*. 01.12.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/britanski-yuristi-pochali-robotu-nad-yuridichnim-viznachennyam-ponyattya-ekocid.html>
8. STOP ECOCIDE FOUNDATION. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and code text. June 2021.
9. Консультативний висновок Міжнародного кримінального суду про законність загрози або застосування ядерної зброї від 8 липня 1996 року.
10. Військовий екоцид (екологічна зброя). Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапичи-на. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 38–39.
11. Ecological Bulletin. 1977. № 28. P. 28
12. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє вид., переробл. та доп. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.
14. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1991, № 41, ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
15. Уколова В.О., Уколова Є.О. Проблема екоциду як екологічного злочину: український та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 10/2021. С. 354.
16. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Т. 2 Особлива частина / ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-тє вид., доп. Харків : «Право», 2013. 1040 с.
17. Наказ Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора». Офіс Генерального прокурора ; Наказ, Положення від 02.08.2021 № 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0247905-21#n27>
18. За матеріалами СБУ відкрито 184 кримінальних провадження щодо екологічних злочинів – Іван Баканов. *Служба безпеки України*. 17.03.2021. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-vidkryto-184-kryminalnykh-provadhennia-shchodo-ekolohichnykh-zlochyniv-ivan-bakanov>